

MNOŽIČNA, SODOBNA KULTURA NA ETNOLOŠKI NAČIN

Smoter osnovnošolskih obdelav fenomenov iz množične kulture je predvsem v spodbujanju prvega premisleka o lastnem življenjskem okolju, v katerem živijo otroci. Proces sodobne inkulturacije skozi/v množično kulturo se začne že s prvimi igračkami (barbi punčke), posebej pomembni pa postanejo vidiki množične kulture v zgodnjem adolescencnem obdobju. Že zato bi bilo tovrstno delo osnovnošolcem dovolj zanimivo in privlačno.

V grobem lahko razdelimo segmente kulture na tradicionalno oz. ljudsko, na visoko oz. "umetno" ali elitno kulturo (ki je nekakšen vrh pedagoških smotrov), tako nacionalno kot svetovno, tretji segment pa je množična kultura. Glede na to, da etnologijo zanima način življenja vseh slojev v vseh zgodovinskih obdobjih, sodi tudi raziskovanje množične kulture v polje etnološkega zanimanja.

Eden od smotrov raziskav množične kulture je izboljšanje kvalitete pedagoškega dela v šoli. Izpostavljanje tistih občolskih raziskovalnih tem, ki otroke zadevajo v živo, v vsakdanjem življenju, je sredstvo, s katerim bi lahko dosegli uporabne stranske učinke tako v raziskovalnem (etnografskem) smislu - z gradivom, ki bi strokovnjaki potem obdelali bolj celovito in poglobljeno - kot v povsem pedagoškem in didaktičnem smislu.

UVODNA ZGODBICA

Pomemben del etnološke dejavnosti - pravzaprav etnografske, če razumemo etnografijo kot (p)opisovanje življenja in kulture neke določene skupine ljudi - je pisanje poročila, ubesedovanje neke določene zgodbe. Ta zgodba je sicer plod dolgotrajnega znanstvenega dela in zelo strogih metod ter zahtev, ki jih tovrstno delo nalaga piscu, toda vendarle je zgodba. Tudi zato lahko začnem svoje pisanje s poučno zgodbico s sklepno moralo.

Nekega lepega dne se je zgodilo, da so v neki javni knjižnici otroci iz osnovne šole prosili knjižničarko, naj jim poišče po deset ljudskih in narodnih pravljic. Ker so naleteli na knjižničarko etnologinjo, so bili deležni najprej velikega začudenja, potem pa previdnega opozorila, da morajo najverjetneje prebrati nekaj umetnih in ljudskih pravljic. Toda ne: ljudske in narodne. Tako so prebrali dvajset ljudskih - morda pa celo narodnih? - pravljic. Takšno razpihavanje megle v (otroški) terminološki svet ni mogoče imenovati drugače kot pedagoški kriminal. Še vedno mislim tako, čeprav priznavam, da s(m)o tudi etnologi po svoje krivi, da terminološka raba oznak "ljudsko", "narodno" (in še marsikaj drugega) ni dovolj razjasnjena. Glavni krivec pa vseeno ostaja šola in izobraževalni sistem v celoti. Šolniki pač o etnologiji (če je niso slučajno študirali kot B- ali -nekoč - C-predmet) ne vedo kaj prida. In glede na to, da etnologija, kot vse kaže, (in tudi antropologija) še zlepa ne bo našla

samostojnega mesta v osnovnošolskem predmetniku, je največ, kar lahko storimo etnologi (in antropologi), da pedagogom (mentorjem) podamo nekaj smernic in poskušamo razjasniti nekaj temeljnih pojmov in usmeritev, da bo nadaljnje delo učiteljev nekoliko lažje in strokovno bolj ustrezno. Izredno široko področje etnologije obravnava veliko stvari, ki lahko prek spoznavanja vsakdanjega življenja ogromno prispevajo k razumevanju "drugega" in "drugih".

Tematsko področje sodobnih etnoloških raziskav

Mentorji, ki vodijo različne etnološke raziskovalne projekte na osnovnih in srednjih šolah, najpogosteje izbirajo klasične etnološke teme. Največkrat se lotevajo zgodovinsko in domoznansko obarvanih raziskav (iz) ljudskega življenja in kulture: ljudskega stavbarstva, obrti, šeg in navad, folklorne tradicije itd. Zato predvidevam, da mentorji-pedagogi prepogosto ne vedo, da se sodobna etnologija ne ukvarja več samo z razpadajočimi skrinjami, starimi krpami, umirajočimi pesmimi, kmečkim gospodarstvom in podobnimi "narodnimi starinami", pač pa obravnava človeško življenje in kulturo iz svojega specifičnega zornega kota. Zanima jo vsakdanje življenje, artikulacija tega življenja skozi predmete, norme in pravila, zanimata jo preteklost in sedanjost, zanimajo jo kmetje in delavci, plemstvo in birokracija, umetniki in rokovnjači, zanima jo življenje na vasi in v mestu, zanimajo jo vse manifestacije kulture, vendar le v tisti meri, v kateri se vežejo na vsakdanje (in kakopak tudi praznično) življenje. Etnologa torej zanimajo trivialnosti, ki jih imamo vsi skupaj pred nosom. Te trivialnosti nas lahko popeljejo do nenadejanih globin samo(s)poznavaanja, zato je etnologijo pogosto težko ločiti od sorodnih ved, recimo zgodovine, sociologije ali antropologije. Še posebej pomembna je vez etnologije z antropologijo prek skupne temeljne metode (etnografske oz. metode terenskega dela). Zaradi bogate izbire metodoloških pristopov kulturne in socialne antropologije ter zaradi učinkovitosti razlagalnega aparata se sam nagibam h kulturni antropologiji. Ni pa rečeno, da so za raziskovanje množične kulture kulturnoantropološki pristopi primernejši od etnoloških. Ameriški antropolog Bernard DeVoto je, recimo, soočen s precej oporečnimi pristopi kulturnih antropologov do problemov sodobne družbe, resignirano izjavil, da holj ko spoznava antropološke raziskave moderne Amerike, manj verjame temu, kar so antropologi napisali o Samoju.¹⁾ Pri raziskovanju pojavov znotraj lastne kulture, še posebej kadar se lotevamo sodobnega življenja, katerega del smo, nas kaj rada zapelje lahkotnost sklepanja po prvih površnih vtisih. Rezultat je lahko celo ponesrečena samoparodija, pa še z različnimi ideološkimi stereotipi smo obteženi. Kaj pravzaprav sploh lahko izpade iz tega tako delikatnega in po svojem bistvu spolzkega početja? Veliko.

Slavko Kremenšek je med slovenskimi etnologi najpogosteje pisal o predmetu slovenske etnologije. Tako je nekajkrat zapisal, da moramo v industrijski dobi oz. meščanski družbi²⁾ govoriti o pojavih množične kulture, ki so nadomestili pojave ljudske kulture iz prejšnjega zgodovinskega obdobja. Oba pojma sta po njegovem preširoka in premalo opredeljena,³⁾ a je vseeno mogoče ljudsko kulturo izenačiti

1) BOROFSKY Robert (ur.), *Assessing Cultural Anthropology*, str. 124.

2) KREMENŠEK Slavko, *Etnološki razgledi in dileme 1*, str. 127.

3) KREMENŠEK Slavko, *Baševemu "eseju" ob rob*, str. 62.

z množično kulturo določenih obdobj.⁴⁾ Množičnokulturni pojavi (ob razkroju tradicionalne kulture) brez dvoma najbolj determinirajo sodoben način življenja in v tem smislu je za etnologe množična kultura celo relevantnejša in bolj "povedna" od izginjajoče tradicionalne. Toda ta vidik je mogoče zagovarjati le, če postavljamo v ospredje človeka kot nosilca kulture in s tem antropologiziramo etnološko stroko.

Večplastno obravnavanje kulturnih pojavov na ravni vsakdanjosti, torej sodobne množične kulture, je torej evidentno etnološka dejavnost. Kaj pa je bolj vznemirljivega kot raziskovanje (in reflektiranje) trenutka, v katerem živimo? Cilj etnološkega početja ni analiza širših družbenih razsežnosti množičnokulturnih dejavnosti in pojavov (ti zanimajo sociologe kulture) niti razkrivanje skritih kulturnih kodov (s tem se ukvarjajo kulturologi-semiologi), etnologe zanima učinkovanje množičnokulturnih pojavov na ravni vsakdanjosti, v kontekstu življenja posameznikov in (družbenih) skupin v sodobni družbi. Cilj etnoloških raziskav je čimbolj celovito (s)poznavanje vsakdanjega življenja (Slovencev).

Del tega načina življenja (Slovencev) je tudi otroško življenje. In množična kultura je že lep čas dominantno kulturno okolje vsakdanjega življenja otroške populacije, tako v specifičnem ožjem lokalnem okolju kot v nacionalnem, evropskem in svetovnem merilu.

Skupni preseki pogledov in zanimanj etnologov, antropologov in pedagogov

Etnologom gre za to, da se etnologija prebije v šole kot samostojna stroka z lastno identiteto, vendar to ne pomeni nujno, da bi bilo treba širiti predmetnik. Za začetek bo dovolj, če bi učitelji v učno snov smiselno vpletli določene etnološke vsebine in jo s tem izdatno popestrili. Koristi bodo večplastne, posebej pedagoške. Vsak učitelj mora spoznati in se poskušati vživeti v svet učencev, da bi bilo njegovo pedagoško delo čimbolj uspešno (kajti otrokom je proces učenja vsiljen in nimajo veliko izbire pri izbiri učnih vsebin). Prav v neposrednem stiku in težnji zunanega opazovalca po razumevanju je moč metode, ki jo je razvila etnologija. Imenuje se, vsaj v sodobni anglosaksonski rabi, etnografija.

Zgodovina kulturne in socialne antropologije ter etnologije dokazuje, da je mogoče razumeti tujo kulturo in se ji približati v zadovoljivi meri. Kot vemo, so antropologi in etnologi doslej najpogosteje raziskovali kulture, ki so bile popolnoma tuje kulturnemu krogu raziskovalcev. Pri tem so razvili metode za možnosti razumevanja določenih kulturnih pojavov. Temeljna etnološka in antropološka metoda je opazovanje z udeležbo, kar pomeni vsaj enoletno bivanje pri nekem tujem ljudstvu, učenje jezika, učenje navad, vseh elementarnih stvari, ki tvorijo način življenja oz. vedenjski kod neke skupnosti v celoti. Ključna prvina uspeha opazovanja z udeležbo temelji na tem, da pripadniki opazovane skupnosti sprejmejo raziskovalca kot nevedneža, bedaka, ki mu je treba pomagati, obenem pa jih privlači dejstvo, da se nekdo za njih zanima in da jih hoče spoznati. Prav ta temeljni odnos, ki temelji na podstavljenih, a nejasnih vrednostnih sodbah, je točka, na kateri bi lahko našli nekaj razsežnosti "moči" naše stroke, ki bi lahko prišla prav tudi pedagogom v vsakdanji praksi (pri zblizanju z otroki). Prednosti metodične plati "mehkega" etnografskega pristopa, obetavna uporaba notranjega, "emskega" pristopa,

doživetega vživljanja, so očitne. Pristop, značilen za etnografsko delo, torej vživljanje v kulturni svet nekoga drugega, je eden od vzvodov možnega reflektiranja samega pedagoškega procesa.

Izhodišča zanimanja etnologov (kulturnih antropologov) in pedagogov so karseda različna. Čeprav je v sodobni pedagogiki etnografija kot metoda pridobivanja vzratnih informacij s pedagoškega "terena" izjemno pomembna in razvejana,⁵⁾ so izhodišča in nameni obeh znanosti povsem različni. Toda stičnih točk je vendarle dovolj, da se kar ne morem odločiti, s katero platjo skupnega srečanja naj začnem. Veliko stičnih točk ponuja sklop, ki nas zanima v tem prispevku, torej množična kultura kot temeljno kulturno okolje, v katerem odraščajo otroci. Pri refleksiji interakcije med otroki in učitelji je etnografski "oddaljeni" pogled zmeraj uprt v nosilce te interakcije, v osebe.

Etnoloških raziskav otroškega sveta - procesa, kot bi rekli sociologi, sekundarne (in obšolske terciarne in bolj subtilne kvartarne) socializacije - imamo na Slovenskem izjemno malo. Kljub temu, da je otroški svet - poleg sveta žensk in moških ter starcev - eden od bistvenih delov človeškega sveta; antropološko gledano je "učlovečevalno" okolje par excellence.

Vprašajmo se najprej, če z otroki sploh živimo v istem svetu? Da, seveda, naše ure tečejo enako hitro, a časa še približno ne doživljamo enako; uživamo isto, ali vsaj podobno hrano, a naš okus še zdaleč ni enak; gledamo isto televizijo, vidimo pa povsem druge stvari itd. Ta razkorak med otroškim svetom in svetom odraslih je eden od večnih pedagoških problemov in prepričan sem, da je prav spoznavanje in obravnavanje tistih reči, ki otrokom nekaj (ali veliko) pomenijo v vsakdanjem življenju, tista podlaga, na kateri bi bilo mogoče premoščati medsebojno nepoznavanje (in nezaupanje).

Ključno vprašanje je pravzaprav radikalno naiвно in subverzivno: ali se je mogoče vživeti v otroški svet? Če je to mogoče - in je mogoče, ker se je mogoče vživeti v vse različne človeške svetove, če vsaj približno držijo temeljne antropološke dogme -, se moramo vprašati, kako. Tehnike in metode etnografskega dela nam to vsaj do določene mere omogočajo. In s kakšnim smotrom? S pedagoškim in celo didaktičnim. Glavni pedagoški smoter ukvarjanja z množično kulturo je v boljšem razumevanju otroškega sveta (sistema vrednot, mišljenja, sistema spoznavanja sveta, ki bi pedagogom ostal tuj, če bi se distancirali od pojavov, ki oblikujejo otroški svet na odraslim pač precej nedojemljive načine). Ob poznavanju vrednostnih sistemov otrok bi znali poiskati tiste zanimive primere (in dejavnosti), s katerimi bi olajšali podajanje same učne snovi in krepko zvišali motivacijo za učenje. Zato je pri didaktičnih pristopih in v vzgojnoizobraževalnem procesu v celoti vsekakor modro vnovčiti moč elementarnih (in)kulturacionjskih kodov.

Sodbe o tem, kaj nekdo drug ve in kaj pozna, so v veliki meri vrednostne (in v svojem bistvu transferne). Otroci so v šoli a priori postavljeni v podrejen položaj, učitelji pa delujejo s pozicije moči. Ta medsebojna interakcija vpliva tudi na vzajemno predpostavljeno vednost drug o drugem (ki učinkuje kot realna). Možnost za premoščanje medsebojne razdalje med učiteljem in učencem je v spodbujanju otroške motivacije skozi najrazličnejše dejavnosti in vzajemno ustvarjalno igro. Raziskovanje, opisovanje in sestavljanje mozaikov o podobi množične kulture je - tako kot množična kultura ali kultura nasploh - predvsem igra. Bistveno pa je to - in na tej točki postavljam učitelja v položaj kulturnega

4) KREMENŠEK Slavko, v: Bojan Kavčič, *Preučevanje vsakdanjega življenja (Slovencev)*. Pogovor, str. 150.

5) HAMMERSLEY Martyn, *What's Wrong With Ethnography?*, *Methodological Explorations*.

antropologa oz. etnologa -, da se učitelj "naredi" zvedavega nevedneža, ki se trudi spoznati nekatere stvari, ki jih poznajo samo opazovani, torej otroci. Točka, na kateri učitelj pokaže - kljub temu, da izhaja iz pozicije močnejšega - pripravljenost (se)stopiti na isto raven z otroki ali morda celo priznati, da nečesa ne ve in bi to rad zvedel, je ključ, ki odpira dostop do sveta otrok. To je izkušnja antropologa, ki se je prisiljen ponižati ter razgaliti svojo nevednost, da spozna druge.

Poleg premoščanja razlik lahko s spodbujanjem resnega obravnavanja tem iz množične kulture pomagamo zapolniti - za postmoderno dobo nevzdržno - razpoko med množično (profano in "najmanj vredno") in visoko kulturo, ki je vrednota sama po sebi in - bržkone še zmeraj, kljub drugačni življenjski izkušnji otrok - ultimativni vzgojnoizobraževalni kult naše šole (oz. družbe v celoti).⁶⁾ Priznam, da ne vem, kakšna je šola danes, učnih programov in njihovega izvajanja na višjih stopnjah ne poznam podrobno, vem pa, da se vsaj o nekaterih množičnokulturnih pojavih po novem govori (predpostavljam, da vrednostno nevtralnno) tudi v rednem učnem programu.

Nenazadnje pa bodo (učiteljem) za liberalnejše pristope hvaležni tudi otroci. Mimogrede: nekoč je v pedagogiki veljalo dogma o dialektični zvezi med vzgojo in izobraževanjem. Američani imajo skupen izraz edukacija, toda vseeno mislim, da ju je smiselno razlikovati. Vzgoja je straniški produkt dobrega izobraževanja in narobe. Ne mislim soliti pameti bralcem pedagogom, toda kako naj bi bilo učenje uspešno, če bi bil velik del učnih vsebin v radikalnem neskladju z mnenjskimi in vrednostnimi sistemi učencev? Kako nekemu učencu vbiti v glavo, da je strip o kralju Arthurju kič, ki se ga mora sramovati, medtem ko naj bi bilo kakšno solzavo dolgočasje slovenske literature iz 19. stoletja višek umetnosti? Ob tovrstnem neskladju se znajdejo otroci v shizoidni poziciji in se jim zavrejo še tisti potenciali, ki bi jih morda kdaj privedli do uživanja v "visoki" umetnosti.

Kaj je množična kultura?

Kaj je kultura? Eden od približkov bi lahko bil govor o vedenskih in življenjskih kodih, o človeškem okolju onkraj naravnega. Kultura deluje kot sistem pravil, kot kontrolni mehanizem človeškega vedenja, kot program. Vse prvine kulture imajo živ naboj in učinkujejo v oblikovanju ustvarjalnega in prilagoditvenega nemira vsakdanjega življenja. Njihova vsebina je način prepleta interakcij med ljudmi.

"Množična kultura"⁸⁾ (angleško "mass culture") je zbirni pojem za sodobno kulturo, posredovano skozi množične medije, čeprav so nastajki za pojave iz množične kulture že zelo stari. Popularnost,⁹⁾ sledenje modnim muham in zgledom ter podobni pojavi so bržkone kar univerzalni kulturni pojavi. Pojavov iz množične kulture ne moremo brez preostanka izvajati iz procesov industrijske revolucije v 19. stoletju niti iz tehnološke revolucije (posebej elektronskih medijev) v tem stoletju. Res pa je, da je bilo mogoče izgraditi

potrošniško kulturo šele takrat, ko je bilo mogoče dovolj dobro in poceni reproducirati kulturne produkte, da so postali dostopni "množicam".

Eden od prvih pojavov iz množične kulture gotovo izhaja iz kulturnih sprememb ob razmnoževanju (kasneje tiskanju) denarja in s tem povezanim razvojem novega menjalnega sistema že pred tisočletji.¹⁰⁾ Pomemben impulz za množično kulturo je pomenila iznajdba tiska, še kasneje so se v vsakdanje življenje vpisali industrijski izdelki za vsakdanjo rabo, in nazadnje so kulturno okolje človeka preoblikovali sodobni množični mediji ter zapovedi potrošnje.

Glavni vzvod "delovanja" množične kulture so torej tehnična sredstva, ki omogočajo reprodukcijo kulturnih dobrin. Walter Benjamin¹¹⁾ je pisal o izgubljeni "avri" v sodobni reproduktivni umetnosti, ločnico med staro in sodobno kulturo pa bi lahko iskali tudi ob upoštevanju klasične Tönniesove sociološke delitve na skupnost (občestvo, Gemeinschaft) in razvito družbo (Gesellschaft).¹²⁾ Vprašanje množične kulture so v kritiko sodobne družbe pogosto vpeljali sociologi in filozofi iz t. i. frankfurtske šole kritične teorije.¹³⁾ Raziskave industrije množične oz. popularne kulture in formacij javne zavesti so med najbolj izrazitimi novimi raziskovalnimi smermi v kulturni antropologiji.¹⁴⁾

Čeprav je za večino množičnokulturnih pojavov "kriv" ameriški kulturni imperializem, še posebej na podlagi tehnološke dominacije, so avtentične oblike lokalnega sprejemanja množične kulture zmeraj (ali vsaj praviloma) vezane na lokalne specifikke.¹⁵⁾ To velja na primer za reggae na Jamajki, italijanski film ali francoski strip. Tudi pri nas je dovolj tovrstnih pojavov, najbolj "slovenska" pa je gotovo postala narodnozabavna glasba.

Pojavi iz množične kulture so večinoma trivialnosti, v katere smo vpeti vsak dan in jih praviloma ne zaznavamo kot nekaj pomembnega, značilnega in zanimivega. Pri tem pa ne moremo govoriti o množični kulturi kot o celovitem in samostojnem sklopu kulturnih sestavin, ampak o različnih manifestacijah te kulture, ki so izrazito vezane na način življenja določenih podkulturnih slojev v celotni populaciji. Vsekakor se moramo zavedati, da nobenih kulturnih sestavin ne sprejemamo zgolj in samo kot posamezniki, čeprav nas zadevajo kot posameznike, kajti naš osebni način življenja je povezan z različnimi (pod)kulturnimi (pod)sistemi. Procesi inkulturacije se v resnici ne končajo z obdobjem adolescence, ampak nas spremljajo vse življenje. Ves čas se moramo prilagajati novim in novim (množično)kulturnim inovacijam, vrednotam in normam. To je proces obvladovanja sveta, v katerem živimo.

Prav obvladovanje sveta je bistven antropološki problem. Obvladovanje sveta ni le produkt inkulturacije (vkulturjenja), prilaganjanja posameznika na obstoječe kulturne norme, pravila in artefakte, ampak je permanentna kultura človeškega sveta, ki sicer poteka na individualni ravni, a je venomer posredovana skozi kolektivno preverjanje pravih in napačnih dejanj. In prav ta sklop je v ospredju našega zanimanja za množično kulturo.

Množična kultura je - tako kot kultura nasploh - zelo razcepljena in razslojena tvorba, je korpus fenomenov, ki jih je težko spraviti pod isto streho. Pojem (množične) kulture je

6) Ob tem pa ima stara, ljudska kultura še tretjo povezovalno vlogo, čeprav v njej vsi skupaj prepogosto vidimo nacionalno pomemben relikv. Ljudska kultura nastopa - znotraj nacionalne kulture - kot nekakšno miško izhodišče sodobne (nacionalne) identitete, vendar - paradoksalno! - ne kot jedro najbolj elementarno človeške izebine kulture nasploh, temveč je - vsaj v avtentičnih anacionalnih oblikah - zasramovano pometena pod preprogo neposrednih izobraževalnih izebin.

7) Clifford Geertz, *The Interpretation of Cultures*, str. 44.

8) Čeprav ima ta izraz marsikdaj tudi pejorativen predznak, ga lahko brez zadržkov uporabljamo kot tehnični (znanstveni) termin. Pri tem velja opozoriti na nekoliko paradoksalno dejstvo, da je marsikatera sestavina množične kulture v resnici značilna za zelo omejene družbene skupine.

9) Angleški izraz "popular culture" je lahko tudi sinonim za "ljudsko kulturo"; etimološko gledano pač zato, ker izhaja iz "populus", ljudstvo. Zato je uporaba izraza "množična kultura" ustreznjša.

10) Marxova analiza blagovnega/denarnega fetišizma v *Kapitalu* je še zmeraj nepresežena.

11) Walter Benjamin, *Umjetniško djelo u razdoblju tehničke reprodukcije*.

12) Po Harry Elmer Barnes, *Uvod u istoriju sociologije*, str. 270-273.

13) Prim.: Theodor W. Adorno, Max Horkheimer, *Sociološke studije*; Theodor W. Adorno, *Uvod v sociologijo glasbe*; Max Horkheimer, *Pomračenje uma*; Herbert Marcuse, *Čovjek jedne dimenzije*.

14) George E. Marcus, Michael M. J. Fischer, *Anthropology as Cultural Critique: An Experimental Moment in the Human Sciences*, str. 153.

15) Zdravko Mlinar, Milko Poštrak, *Svetovna homogenizacija in/ali kulturni pluralizem? Rock glasba in narodno kulturno izročilo*.

le pojem v naših glavah, kultura ni nekaj realno oprijemljivega, "obstoječega", dostopni so nam samo konkretni rezultati raznolikih kulturnih praks, sledovi ponotranjenega "kulturnega scenarija", nekakšne "življenjske partiture", brez katere(ga) ne znamo in ne moremo živeti. Sestavine množične kulture so tiste, ki jih konzumiramo (in ponotranjimo) prek množičnih medijev (radio, TV, film, video, elektronski mediji, tisk, plošče...) in so vezane - vsaj deloma - na potrošnja. Odnos posameznikov in skupin do teh kulturnih sestavin in sledovi teh sestavin v vsakdanjem življenju (ustvarjalno sprejemanje ter nadgradnja) - in ne množičnokulturne sestavine same na sebi - pa zanima etnologa.

Predlogi in napotki k raziskavam množične kulture v osnovni šoli

Delo v zvezi z množično kulturo je mogoče vpeti v posamezne učne vsebine ali v posebne raziskovalne projekte na osnovni šoli. Vsekakor je bolj ali manj jasno, da je mogoče več napraviti na višji stopnji, čeprav bi bilo mogoče marsikatero reč obdelati tudi na nižji stopnji. Obeh stopenj pri predlogih tem nisem nasilno ločeval. S stališča etnologa oz. kulturnega antropologa je najbolj zanimivo obdobje zgodnje adolescence (proces inkulturacije od 10. ali 11. leta starosti dalje). Pri otrocih od 1. do 4. razreda lahko govorimo predvsem o določenih igrah in simbolih, ki izhajajo iz sfer množične kulture.

Način dela je lahko zelo pester. Ni nujno, da bi otroci (posamezno ali v skupinah) pripravljali le klasične raziskovalne projekte in jih predstavljali v šolskih urah ali šolskem zborniku. Možen (in zaželen) je bolj fleksibilen in ustvarjalen pristop.

Glasbena vzgoja:¹⁶⁾

Pri glasbenem pouku se gotovo dobro obnese metoda izdelave lestvic glasbenih hitov ali morebiti celo izdelave stenčasa ali plakatov (s posterji in grafiti). Lastna pobuda naj se kaže tudi pri predstavitvi glasbe, ki jo imajo otroci radi, s tem da lahko učitelj prefinjeno usmerja poudarke na kvaliteto, estetske prvine in navezave na zgodovino glasbe. Klasična glasba praviloma postane otrokom zanimiva prek pop glasbe. Debate o tem, kaj je dobra in kaj slaba glasba in zakaj, so dobra metoda za globlje (s)poznovanje "stvari same", še posebej tiste glasbe, ki je v učnem programu, a otrokom ni neposredno dostopna ("razumljiva").

Ob morebitni tehnični opremi je možno snemanje video spota s petjem kakšne pesmi - celo njihove avtorske - ter razprava o tem.

Glasbeni idoli: pogovori o njih, vrednotenje njihovega dela; plošče, poraba časa za poslušanje plošč; spremljanje tiska, radia, televizije in videa v zvezi z njimi; razlike med domačimi in tujimi skupinami/pevci; razlikovanje med otroki na podlagi nagnjenj do določene glasbe (subkulture), obiskovanje koncertov, izbor glasbe na domačih zabavah itd.

Poznavanje in ocenjevanje skupin. Popis lokalnih popularnoglasbenih skupin; vprašanje obvladovanja glasbil; obiskovanje glasbene šole; želje po aktivnem igranju instrumentov; prednostne lestvice priljubljenosti glasbil. Top hit lestvice. Način spoznavanja glasbe; način pridobivanja informacij; kupovanje plošč in kaset.

Pevski repertoar: spisek pesmi, ki jih poznajo na pamet, izbor pesmi, ki jih imajo najraje. Poznavanje popevk in drugih pesmi (ljudskih) ter razmerje med njimi; način spoznavanja in učenja pesmi; priložnosti za petje.

Poslušanje radia (katerega, katerih oddaj); branje revialnega tiska (tudi tujega).

Likovna vzgoja:

Analiza (primerjave, tolmačenje) posterjev in (reklamnih) plakatov (tudi izdelovanje), fotografija (skupaj s tehničnim poukom), video.

Slovenski jezik:

Znanstvena fantastika in druga t.i. manjvredna literatura (šund), njena priljubljenost in pomen; strip (morda v navezavi z likovno vzgojo). Razlike v preferencah med dečki in deklicami.

Posebej zanimivi bi lahko bili prosti spisi o idolih (pevcih, igralcih, športnikih, junakih stripov itd), modnih zadevah. Tudi pri vprašanih stripovskih junakov bi bilo mogoče narediti globlje analize nekega množičnokulturnega pojava na večplasten način.

Zelo zanimiv bi bil morda slovarček, vokabular besednjaka, ki ga otroci uporabljajo med seboj (argo, sleng), odnos (uporaba) do narečja, uporaba tujk (angleščina).

Obiskovanje knjižnic in statistične analize bralnih navad.

Druge teme:

Tisk:

Posebej pomembna je izdelava šolskih glasil, v katerih je mogoče predstaviti rezultate raziskovalnega (in ustvarjalnega) dela. To je marsikje že ustaljena praksa. Poseben izziv bi bila tematska glasila v obliki "fanzinov" (ljubiteljskih časopisov).

Analize branja dnevnega in revialnega tiska.

Film in TV:

Obiskovanje kina, izposojanje video kaset, morebitno skupinsko gledanje video kaset, komentiranje filmov/nadaljevanj...

Ocenjevanje (vrednotenje) filmov, lestvice najboljših, izbira priljubljenih filmskih igralcev, vprašanje "zvezd".

Televizija: izbor TV oddaj glede na privlačnost, porabljen čas ob TV, odnos do TV, ponavljanje TV vzorcev v pogovorih, nasilje na TV itd. Vloge družinskih članov pri izbiri programov.

Računalništvo:

Video in računalniške igre; katere so najprivlačnejše in zakaj; koliko jih igrajo, kako; vprašanje družabne konotacije teh iger. Opisi, analize in komentarji video/računalniških iger.

Računalniške družčine (hekerji): njihov lastni komunikacijski kod (argo), igrice, raziskovanja, tekmovalnost itd.

Vsakdanje življenje:

Bivalna kultura:

Vprašanje obvladovanja življenjskega prostora je izrazito etnološka tema, hkrati pa se klasična etnologija ne zaveda dovolj njenega realnega pomena in dometa. Gre za vprašanje t. i. habitusa, življenjskega prostora, v katerem živimo. Kot vemo, ni mogoče najti, recimo, otroške sobe, ki ne bi bila povsem individualno obdelana, opremljena z vizualnimi (simbolnimi) predmeti, igračkami, športnimi pripomočki in podobnim. Na empirični ravni nas torej najprej zanima opremljanje otroških sob s posterji in drugim vizualnim gradivom, na simbolni ravni vsebina dodatkov, na naslednji stopnji pa še samo življenje v teh prostorih: dostopnost tega prostora drugim (vstopanje staršev, prijateljev), opremljenost z napravami za reprodukcijo zvoka/slike, video igrami... V primerjavi z več različnimi opisi/analizami je mogoče dobiti ogromno gradiva in poseči dokaj globoko v vprašanje obvladovanja življenjskega prostora.

¹⁶⁾ Sam se pač ukvarjam z vprašanji popularne glasbe, posebej rocka, zato bom v tem smislu izčrpnjši.

Oblačilna kultura in moda:

Odnos do oblačenja, nepogrešljiva oblačila (pomen glede na znamke), cenjena oblačila, okus pri oblačenju (lepo in "grdo" oblačenje), simbolika oblačenja itd. Oblačila glede na starost.

Zanimiva bi bila tudi raziskava šolskih torbic (in potrebsčin), vendar ne samih po sebi, ampak z analizo risb in napisov (grafitov) na teh predmetih.

Kultura prehranjevanja:

Privlačnost prehranjevanja v "fast food" centrih, morda s preizkusom metode opazovanja z udeležbo (pomeni in načini medsebojne komunikacije, izbira jedi, načini združevanja, zadrževanja v lokalih, izgled itd.).

Nenazadnje je tudi vprašanje okusa (boljše in slabše, torej bolj dobre in manj dobre hrane) dovolj zanimivo; skupaj z vprašanjem tistih jedi, ki jih posamezniki sploh ne jedo; analiza mnenja o šolskih in obšolskih malicah, sladica, sadju; vprašanje fenomena žvečilnega gumija, uživanja brezalkoholnih pijač (morebiti celo vprašanja o alkoholu, kavi, kajenju in drogah) itd.

Šport:

Najbolj cenjeni športi, obiskovanje športnih prireditev, posnemanje vzornikov, športniki-zvezde itd.

Praznovanja:

Morda bi bilo dobro, če bi v skupinskem delu podrobno opisali priložnosti, pogostost in način(e) praznovanja (od hrane prek pijače do uporabe glasbe, oblačil, pogovorov, iger itd.). Zanimivo bi bilo vedeti tudi, če imajo raje praznovanja s starši ali brez njih (in v kateri starosti pri tem postavijo starše "na cesto"). Tu je mogoče obdelovati zelo širok spekter aktivnosti, ki bi jih lahko otroci pokrili v raziskovalnih nalogah (in spoznali razliko med empiričnim zbiranjem gradiva ter začetno analizo simbolne in primerjalne ravni, še posebej med starimi in modernimi prazniki).

Drugo:

Nakupovanje v veleblagovnicah, pravila vedenja pri tem (kdaj in kaj lahko otroci kupujejo sami, kdaj nakupuje cela družina, kdaj samo eden od staršev, opredelitev vlog pri tem). Denar in prihranki, pomen denarja.

Večno zanimive teme so še vprašanje zbirateljstva, počitnikovanja (opisi počitnic, ki niso prosti spisi, ampak - recimo - opazovanje turistov, letoviščarjev...). Veliko pa je še tem, ki jih v tem prispevku nisem nakazal.

Metode in tehnike raziskovalnega dela

Množična kultura je torej most, po katerem se učitelji lahko približajo otrokom in njihovemu svetu. Toda kako? In s kakšnim ciljem? Vsak etnograf ve, da je sogovornika treba prepustiti h govoru, vedeti pa je treba, katere so "top" teme, o katerih je sploh mogoče govoriti. Verjamem, da pedagogi v svoji praksi te tehnike obvladajo in da imajo med pedagoškim procesom tudi dovolj možnosti za spodbujanje iznajdljivosti in kreativnosti otrok, da o skupinskem delu na govorimo.

Otrokom je treba prepustiti iniciativo in zgolj svetovati ter predlagati teme, saj otroci kar kipijo od domišljije. Vloga mentorja bi bila v idealnem primeru le spremljevalna oz. svetovalna, dajanje temeljnih impulzov in napotkov za delo. Pogoj za uspeh pri raziskovanju množične kulture je, da učitelji-mentorji pozabijo na svoje osebne vrednostne sodbe

o elementih množične kulture. Sodelovanje med seboj enakih (zgolj z "moralno" avtoriteto) je idealna možnost.

Tehnike dela, ki jih izbere učitelj-mentor, so odvisne od različnih naključnih dejavnikov: teme raziskave, poznavanja otrok (skupine) in njihovih zmožnosti, tudi od osebnih preferenc posameznih učiteljev-mentorjev. Ko hočemo spodbuditi osebno motivacijo otrok, pa se moramo vprašati o tehnikah dela na podlagi ciljev našega dela.

Zmeraj primerne so klasične pomožne tehnike etnografskega raziskovalnega dela - vprašalniki (ti naj bi bili pomožno orodje le za mentorje!) in anketni listi -, v ospredju pa naj ostanejo tehnike pogovorov (vodeni intervju) in metoda neposrednega opazovanja (avtopsija), oplemenitene z načini opisovanja opazovanih pojavov (skice, opisi, tabele, fotografije, video, zvočni posnetki...). Prednost naj ima - če je le mogoče - skupinsko delo otrok ob asistenci mentorja/učitelja, ob tem pa bi bilo dobro vsaj del raziskovalnega dela pri otrocih zastaviti tudi povsem individualno. S pedagoškega vidika je gotovo izjemno pomembna tudi končna faza predstavitve nekega določenega raziskovalnega dela, ki naj bi bilo čimbolj kreativno: snemanje, pisanje, risanje... Pri tehniki raziskovalnega dela morajo učitelji-mentorji še posebej paziti na to, da uporabljajo predvsem sodobna tehnična sredstva, s katerimi se otroci lahko tudi ustvarjalno igrajo (video, fotografija, računalniška grafika...).

LITERATURA:

- ADORNO Theodor W., *Uvod v sociologijo glasbe*, Ljubljana 1986.
- ADORNO Theodor W., Max HORKHEIMER, *Sociološke studije*, Zagreb 1980.
- BARNES Harry Elmer, *Uvod u istoriju sociologije*, Beograd 1982.
- BENJAMIN Walter, *Umjetničko djelo u razdoblju tehničke reprodukcije*. V: *Estetički ogledi*. Zagreb 1986, str. 125-151.
- BOROFKY Robert (ur.), *Assessing Cultural Anthropology*. New York, St. Louis, San Francisco, Auckland, Bogotá, Caracas, Lisbon, London, Madrid, Mexico City, Milan, Montreal, New Delhi, San Juan, Singapore, Sydney, Tokyo, Toronto 1994.
- GEERTZ Clifford, *The Interpretation of Cultures*, New York 1973.
- HAMMERSLEY Martyn, *What's Wrong With Ethnography? Methodological Explorations*. London and New York 1992.
- HORKHEIMER Max, *Pomračenje uma*, Sarajevo 1989.
- KAVČIČ Bojan, *Preučevanje vsakdanjega življenja (Slovenec)*. Pogovor. "Etnologija danes" - Prispevki k raziskovanju načina življenja. V: *Problemi*, let. 18, št. 197 (4/1980), Ljubljana 1980, str. 149-151.
- KREMENŠEK Slavko, *Baševemu "eseju" ob rob*. V: *Glasnik Slovenskega etnološkega društva*, let. 19, št. 3, Ljubljana 1979, str. 61-62.
- KREMENŠEK Slavko, *Etnološki razgledi in dileme 1*, Ljubljana 1983.
- MARCUS George E., Michael M. J. FISCHER, *Anthropology as Cultural Critique: An Experimental Moment in the Human Sciences*, Chicago and London 1986.
- MARCUSE Herbert, *Čovjek jedne dimenzije*, Sarajevo 1989.
- MARX Karl, *Kapital. Kritika politične ekonomije*. 1. zv., *Blago in denar*. Ljubljana 1986, str. 39-90.
- MLINAR, Zdravko, Milko POŠTRAK, *Svetovna homogenizacija in/ali kulturni pluralizem? Rock glasba in narodno kulturno izročilo*. V: *Teorija in praksa*, let. 28, št. 12, Ljubljana, december 1991, str. 1363-1375.

Summary

MASS, CONTEMPORARY CULTURE FROM THE ETHNOLOGICAL POINT OF VIEW

Rajko Muršič

The aim of the elementary schools' treatments of the mass culture phenomena is, above all, stimulating the first reflection about a child's own everyday environment. The process of contemporary inculturation through or into mass culture starts with the first toys (Barbie dolls), but the viewpoints of the mass culture become particularly important in the early adolescent period. For that reason alone the elementary-school pupils would find that kind of work rather interesting and attractive.

The segments of culture can be roughly divided into traditional or folk - culture, high - "artificial" or elite culture (that may be considered the summit of pedagogical aims) - national as well as worldwide, the third segment being mass culture. Taking into account that ethnology is interested in the life-style of all classes in all periods of history we can accept the research of mass culture into the field of ethnological interest.

One of the aims of the research of mass culture is also the improvement of the quality of pedagogical work in school.

The exposure of those extracurricular research topics that strike children in their everyday lives is the means with which we could reach useful side-effects not only in the sense of research (ethnographic sense) - with the material that would later be more thoroughly treated by the experts - but also in a completely pedagogical and didactical sense.

Albinca Pesek, Svanibor Pettan

UDK 379.825:398.8

MULTIKULTURNA GLASBENA VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE

Multikulturna glasbena vzgoja in izobraževanje temeljita na zavesti o obstoju veliko različnih glasbenih kultur po vsem svetu in spodbujata k spoštovanju različnih načinov glasbenega izražanja in k spoštovanju različnih ljudi, ki te glasbe ustvarjajo, izvajajo in poslušajo. K utemeljenosti in razvoju multikulture glasbene vzgoje in izobraževanja je pomembno prispevala sodobna etnomuzikologija, ki kot svoj predmet študija vidi glasbo v kontekstu kulture vseh krajev in časov. V članku sta multikulturna glasbena vzgoja in izobraževanje predstavljena skozi zgodovinski pregled, cilje in elemente ter skozi primer obravnave glasbene kulture posameznega območja.

Koncept multikulture glasbene vzgoje in izobraževanja je zaživel pred nekaj desetletji v Združenih državah Amerike in se postopoma uveljavlja po vsem svetu, v zadnjem času skozi iniciative posameznikov tudi v Sloveniji. Njegov potencial je razviden skozi cilje, kot so: seznanjanje z glasbami različnih prostorov in časov, razvoj razumevanja o njihovi relativni enakovrednosti, spoznavanje njihovih zakonitosti, razvoj polimuzikalnosti in razvoj strpnosti do razlik med kulturami in ljudmi. Vzgojno-izobraževalno delo na podlagi multikulturenega izhodišča se realizira skozi vodenno poslušanje, izvajanje (petje in instrumentalno igro), gibanje ob glasbi in razvijanje glasbenih pojmov.

Primer obravnave posamezne glasbene kulture (Mehika) je izbran iz eksperimentalnega glasbenega kurikuluma, ki ga je A. Pesek testirala s pomočjo predšolskih otrok in njihovih staršev v Ljubljani v šolskem letu 1992/93. Glasba je predstavljena v kontekstu kulture, ki vključuje zemljepisne, zgodovinske, demografske in jezikovne značilnosti Mehike. Podrobna priprava učne ure kaže, da so upoštevani kognitivni, afektivni in psihomotorični smotri vzgoje in izo-

braževanja ter predstavlja eno izmed možnosti, kako multikultureni koncept uveljaviti v glasbeno-pedagoški praksi v Sloveniji.

1. MULTIKULTURNI PRISTOP H GLASBENI VZGOJI IN IZOBRAŽEVANJU

Multikultureni pristop h glasbeni vzgoji in izobraževanju vzpodbuja razumevanje in občutljivost do ljudi iz različnih krajev in časov ter njihovega izročila. Razvija spoznanje, da je v svetu veliko različnih oblik umetniškega izražanja in hkrati uči spoštovati glasbene vsebine in principe organiziranosti zvoka, ki izvirajo iz "tujih" kultur.

Multikultureni pristop v vzgojno-izobraževalnem procesu ima izrazito vlogo pri razumevanju glasbe kot svetovnega fenomena. Raziskave etnomuzikologov so pokazale, da sestavlja svet veliko zelo umetnih glasbenih kultur, ki bazirajo na različnih, toda enako logičnih principih. Mnogi, ki so skozi poglobljen študij spoznali več glasebnih kultur, se strinjajo, da pogosto uporabljen koncept "glasbe kot internacionalnega jezika", nima osnove.¹⁾ Različne glasbene kulture namreč temeljijo na različnih principih in posameznik mora obvladati njihove zakonitosti, če jih hoče razumeti. V preteklosti so učitelji prepričevali svoje učence, da v svetu obstaja le en "pravi" glasbeni sistem, to je sistem zahodne klasične glasbe. S poudarjanjem dovršenosti tega sistema so drugim glasbenim sistemom, hote ali nehote, dali predznak inferiornosti. Današnji glasbeni kurikulumi na vseh stopnjah, od predšolskih institucij do fakultet, bi naj vsebovali uravnotežen program z reprezentativnimi glasbenimi primeri iz vsega sveta.

1.1. ZGODOVINA IDEJE O MULTIKULTURNI GLASBENI VZGOJI IN IZOBRAŽEVANJU

Spodbuda za multikultureno glasbeno vzgojo in izobraževanje izvira iz Združenih držav Amerike kot posledica teženj po sožitju ljudi, ki so se v to deželo priseljevali iz različnih koncev sveta. Glasba je pomenila most za premagovanje različnosti ter za približevanje ljudi različnih miselnosti in čustvovanj. Že okoli leta 1920 so se začeli pojavljati kurikulumi, ki so vsebovali glasbe iz različnih koncev sveta. Zgodovinske zahteve glasbene pedagogike po multikulturenem pristopu h glasbeni vzgoji in izo-

¹⁾ Prim.: Sachs 1965: 221